

უზრუნველყოფენ საკრედიტო პორტფელის საიმედოობას, სიჯანსაღესა და შემოსავლიანობას.

საბოლოოდ, კიდევ ერთხელ უნდა აღინიშნოს, რომ საკრედიტო პოლიტიკა არის ის ფუნდამენტი, რომლის საფუძველზეც კომერციულ ბანკში იქმნება სახელმძღვანელოები, პროცედურები და სხვა მარეგლამენტირებელი დოკუმენტები საკრედიტო საქმიანობის ყველა ეტაპისა და პროცესისათვის.

13.3. კრედიტის უზრუნველყოფის ფორმები

ფაქტობრივად, ყველაზე სერიოზული პრობლემა, რომელთანაც კომერციულ ბანკებს აქვთ საქმე, არის მსესხებლის მხრიდან აღებული ვალდებულებების შეუსრულებლობის რისკი. ცხადია, ბანკის მენეჯმენტი ცდილობს მოახდინოს აღნიშნული რისკის მინიმიზაცია და ამ მიმართულებით ყველაზე ეფექტიანია კრედიტის დაფარვის უზრუნველყოფის სხვადასხვა ფორმის გამოყენება.

კრედიტის სრულად დაფარვის უზრუნველყოფა – ესაა კომერციული ბანკის რთული მიზანმიმართული საქმიანობა, რომელიც მოიცავს ეკონომიკურ, ორგანიზაციულ და სამართლებრივ ღონისძიებებს და ქმნის მსესხებლის მხრიდან აღებული ვალდებულებების ჯეროვნად შესრულების საფუძველს.

საბანკო საქმის მთელი ისტორიის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მსესხებლის მხრიდან კრედიტის დროულად და სრულად დაფარვის ვალდებულების აღება კონტრაქტზე ხელის მოწერით არ ნიშნავს მისი დაბრუნების გარანტირებას. არ არსებობს ისეთი მსესხებელი, რომელიც წარმატებული და ფინანსურად მდგარდი მდგომარეობის მიუხედავად, მეტ-ნაკლები ხარისხით არ იყოს დაკავშირებული რისკთან, მით უმეტეს, გრძელვადიან პერსპექტივაში. მართალია, მსესხებლის კრედიტუნარიანობის შეფასებით შესაძლებელია ამ რისკის მინიმიზაცია, მაგრამ მისი საერთოდ გამორიცხვა შეუძლებელია.

აქედან გამომდინარე, კრედიტის გაცემის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებამდე ბანკი ცდილობს განსაზღვროს გაცემული ფინანსური რესურსების დაფარვის წყაროები და მისი დროულად და სრულად დაბრუნების გარანტირების მექანიზმები. საბანკო პრაქტიკაში ცნობილია კრედიტის დაფარვის ორი წყარო: პირველადი და მეორადი.

კრედიტის დაფარვის პირველადი წყარო – ესაა ამონაგები პროდუქციის რეალიზაციიდან ან მომსახურების განევა იურიდიული პირის შემთხვევაში და ხელფასი და სხვა შემოსავლები – ფიზიკური პირის შემთხვევაში. საბანკო საქმის ოქროს წესია, რომ კრედიტი გაიცეს მხოლოდ მისი დაფარვის პირველადი წყაროს არსებობისა და მსესხებლის მხრიდან მათი დადასტურების შემთხვევაში. ამიტომ, მსესხებლის საკრედიტო განაცხადის შესწავლისას ყურადღება მახვილდება ფულადი ნაკადების ანალიზზე. თუკი კომერციულ ბანკს უჩნდება ეჭვი, მსესხებლის ფულადი ნაკადების პერსპექტივასთან, ანუ კრედიტის დაფარვის პირველად წყაროსთან დაკავშირებით, იგი უარს ამბობს მის დაფინანსებაზე.

კრედიტის დაფარვის პირველადი წყაროს არსებობისა და მისი დადასტურების შემთხვევაში კი, როგორც წესი, ბანკს შეუძლია მოითხოვოს მსესხე-

ბლისაგან კრედიტის დაფარვის მეორადი წყარო. კრედიტის დაფარვის მეორად წყაროდ განიხილება ყველა საშუალება, რაც კი მოქმედი კანონმდებლობით არის შესაძლებელი.

კრედიტის დაფარვის მეორადი წყარო გვევლინება გარანტიად იმისა, რომ ბანკმა შეძლოს მის მიმართ არსებული ვალდებულებების დაკმაყოფილება კრედიტის დაფარვის პირველადი წყაროს შეწყვეტის ან შემცირების შემთხვევაში. კრედიტის დაფარვის მეორადი წყარო შეიძლება იყოს მსესხებლის კუთვნილი ქონების რეალიზაცია, თავდებისა და გარანტორის სახსრები, ასევე სადაზღვევო კომპანიის ანაზღაურება.

კრედიტის დაფარვის მეორადმა წყარომ უნდა უზრუნველყოს არა მარტო კრედიტის ძირითადი თანხის, არამედ გადაუხდელი პროცენტებისა და პირგასამტეხლოს დაფარვა და მისი რეალიზაციისას კრედიტორს ენიჭება უპირატესი უფლება სხვა კრედიტორებთან შედარებით, რათა დაიკმაყოფილოს მსესხებლის მხრიდან შეუსრულებელი ვალდებულებები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით (მუხლი 416), „მხარეებს შეუძლიათ ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად ხელშეკრულებით გაითვალისწინონ დამატებითი საშუალებებიც: პირგასამტეხლო, ბე და მოვალის გარანტია“.

საბანკო პრაქტიკის შესაბამისად, შეიძლება განვიხილოთ კრედიტის დაბრუნებითობის უზრუნველყოფის მეორადი წყაროს შემდეგი ძირითადი ფორმები:

- 1) გირაო;
- 2) თავდებობა;
- 3) გარანტია;
- 4) მოთხოვნის უფლების დათმობა (ცესია);
- 5) საკუთრების უფლების გადაცემა.

განვიხილოთ თითოეული მათგანი:

1) გირაო. გირაო წარმოადგენს კრედიტის დაფარვის ერთ-ერთ უმთავრეს მეორად წყაროს, რომელიც აიძულებს მსესხებელს, ვადაში და სრული მოცულობით შეასრულოს თავის ვალდებულებები. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით (მუხლი 254), გირავნობა – ესაა, „მოვალის ან მესამე პირის მოძრავი ნივთი ან/და არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომლის გადაცემაც სხვა პირთათვის დასაშვებია, შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც ფულადი ისე არაფულადი მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებად ისე, რომ კრედიტორი (მოგირავნე) იძენს უფლებას, დაიკმაყოფილოს მოთხოვნა დაგირავებული ქონების (გირავნობის საგნის) ხარჯზე მოვალის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობის ან არაჯეროვნად შესრულების შემთხვევაში“.

გირაოს საგანი შეიძლება იყოს მოძრავი და უძრავი ქონება (იპოთეკა), ფასიანი ქაღალდები, საქონელი ბრუნვაში, ძვირფასეულობა და ანტიკვარული ნივთები. იმისათვის, რომ ქონებას დაერქვას „გირაო“, იგი უნდა აკმაყოფილებდეს გარკვეულ კრიტერიუმებს:

- **საკუთრების უფლება გირაოს საგანზე**, რაც გულისხმობს, რომ უნდა არსებობდეს შესაბამისი იურიდიული დოკუმენტაცია ქონებრივ უფლებაზე;
- **ფულადი შეფასების უნარი** გულისხმობს, რომ უნდა არსებობდეს გირაოს საგნის ობიექტური, საბაზრო ღირებულების დადგენის შესაძლებლობა;

- **გასხვისების უნარი** გულისხმობს, რომ იურიდიულად უნდა დგინდებოდეს გირაოს საგანზე სხვა გირაოთა არარსებობა ან თუ ასეთი არსებობს, ქონების საბაზრო ღირებულება საკმარისი უნდა იყოს ახალი და ძველი ვალდებულებების გასასტუმრებლად;
- **გირაოს საგნის ლიკვიდობა** გულისხმობს გირაოს საგნის საბაზრო ღირებულებად გონივრულ ვადაში რეალიზაციის უნარს;
- **გირაოს საგნის დაზღვევის შესაძლებლობა** გულისხმობს სადაზღვევო ბაზრის განვითარების შესაბამისი განვითარების დონეს, რათა საჭიროების შემთხვევაში მოხდეს მისი დაზღვევა;
- **ხანგრძლივად შენახვის უნარი** გულისხმობს იმას, რომ იგი არ უნდა იყოს მალფუჭადი და უნდა არსებობდეს მის შენახვის შესაძლებლობა მინიმუმ კრედიტის ვადის გასვლამდე;
- **გირაოს საგნის მონიტორინგის შესაძლებლობა** ნიშნავს იმას, რომ ბანკს უნდა ჰქონდეს გირაოს საგნის არსებობის და, შესაბამისად, დაცულობის მონიტორინგის შესაძლებლობა;
- **საკმარისობა**, ანუ გირაოს საგანი უნდა უზრუნველყოფდეს არა მარტო კრედიტის ძირითადი თანხის, არამედ გადაუხდელი პროცენტებისა და პირგასამტეხლოს დაფარვას.

იმის მიხედვით, თუ ვისთან უნდა ინახებოდეს გირაოს საგანი, გირაო იყოფა ორ ჯგუფად:

- **გირაოს საგანი რჩება მფლობელის სარგებლობაში.** როგორც წესი, დაგირავებული ქონება რჩება მფლობელთან, თუ, რა თქმა უნდა, ხელშეკრულებით სხვა რამე არაა განსაზღვრული. როგორც წესი, მფლობელის სარგებლობაში რჩება იპოთეკით დატვირთული ქონება და საბრუნავი საშუალებები. იპოთეკა, ანუ დაგირავებული ქონების იპოთეკით დატვირთვა, ესაა გირაოს ერთ-ერთი ფორმა, რომლის დროსაც დაგირავებული ქონება რჩება მფლობელთან, ხოლო კრედიტორი (ბანკი) მსესხებლის მხრიდან ვალდებულებების შეუსრულებლობის შემთხვევაში იღებს არსებული ქონების რეალიზაციის საფუძველზე მისი მოთხოვნების დაკმაყოფილების უფლებას. აღნიშნული ეხება მინის ნაკვეთებს, შენობა-ნაგებობებს, სხვა საწარმოო საშუალებებს, ასევე საცხოვრებელ სახლებსა და ბინებს, ავტომობილებს და ა. შ. ერთმანეთისგან უნდა განვასხვაოთ იპოთეკა და იპოთეკური კრედიტი. იპოთეკური კრედიტი – ესაა იპოთეკური სისტემის შემადგენელი ნაწილი, რომლის დროსაც უძრავი ქონების შესაძენად აღებული კრედიტის უზრუნველსაყოფად (იპოთეკად) გვევლინება თვითონ ეს ქონება;
- **გირაოს საგანი გადაეცემა კრედიტორს ვალდებულებების სრულად შესრულებამდე.** არსებული პრაქტიკა ცალკეულ შემთხვევებში ფიქსირდება და, ბუნებრივია, ძირითადად, ეხება მოძრავ საგნებს, როგორებიცაა: ავტომობილი, ანტიკვარული ნივთები, ძვირფასი ლითონები, ფასიანი ქაღალდები, ასევე მსესხებლის დეპოზიტები.

საბოლოოდ, უნდა ითქვას, რომ კრედიტი უძრავი ქონების გირავნობით საბანკო დაკრედიტების ერთ-ერთი ყველაზე გავრცელებული და მიმზიდველი პრაქტიკაა.

2) თავდებობა წარმოადგენს კრედიტის უზრუნველყოფის უმნიშვნელოვანეს ფორმას, რომლის დროსაც ქონებრივ პასუხისმგებლობას კრედი-

ტის დაფარვისათვის საკუთარ თავზე იღებს მესამე პირი. აღნიშნული მექანიზმი ბანკებს აძლევს ერთ კრედიტზე ორი დებიტორის არსებობის შესაძლებლობას, რომლის დროსაც სამართლებრივი ურთიერთობა ბანკსა და მსესხებელს შორის ხდება გარიგების ძირითადი, ხოლო ბანკსა და თავდებს შორის – დამატებითი უზრუნველყოფა. ბუნებრივია, ამ დროს კრედიტი ფორმდება ორი – საკრედიტო და თავდებობის ხელშეკრულებებით.

თავდებობა – ესაა ხელშეკრულება თავმდების ცალმხრივი ვალდებულებით, რომლითაც იგი კრედიტორის (ბანკის) წინაშე იღებს ვალდებულებას, აუცილებლობის შემთხვევაში დაფაროს მსესხებლის დავალიანება. რა თქმა უნდა, მესამე პირის თავდებობას ბანკი მიიღებს ამ უკანასკნელის გადამხდელუნარიანობის შემთხვევაში, ამასთან, იგი უნდა იყოს კარგი რეპუტაციის და სოლიდური პირებისაგან. თავმდები შეიძლება იყოს როგორც იურიდიული, ისე ფიზიკური პირი.

3) გარანტია თავდებობისაგან განსხვავდება იმით, რომ იგი არაა ძირითადი გარიგების დამატებითი აქტი, არამედ არის გარანტის ვალდებულება, გადაიხადოს განსაზღვრული თანხა საგარანტიო შემთხვევის დადგომისას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით (მუხლი 879), „საბანკო გარანტიის ძალით ბანკი, სხვა საკრედიტო დაწესებულება ან სადაზღვევო ორგანიზაცია (გარანტი) სხვა პირის (პრინციპალის) თხოვნით კისრულობს წერილობით ვალდებულებას, რომ ნაკისრი ვალდებულების შესაბამისად გადაუხდის პრინციპალის კრედიტორს (ბენეფიციარს) ფულად თანხას გადახდის შესახებ ბენეფიციარის წერილობითი მოთხოვნის საფუძველზე“.

საბანკო პრაქტიკაში ხშირად კრედიტის მიღებისას მსესხებელს უწევს, წარადგინოს სხვა ბანკის, საკრედიტო ორგანიზაციის ან სადაზღვევო კომპანიის გარანტია. მსესხებლის მხრიდან გარანტორის მიმართ გარანტიის უზრუნველსაყოფად შეიძლება მოგვევლინოს მისი ფულადი სახსრები (დაჯავშნილი დეპოზიტი) ან სხვა საკუთარი სახსრები. საბანკო გარანტიის გამოყენება ხდება ასევე ბანკის კლიენტის მიერ კონტრაგენტთან ბიზნესგარიგების დროს, მაგალითად, იმ შემთხვევაში, როცა იგი მონაწილეობს ტენდერში, რომლის პირობებშიც შედის საბანკო გარანტიის წარმოდგენა. რა თქმა უნდა, საბანკო გარანტიის გამცემი (გარანტორი) იღებს გარკვეულ საფასურს საგარანტიო წერილის გაცემისას.

4) მოთხოვნის უფლების დათმობა (ცესია) – ესაა მსესხებლის (ცედენტი) დოკუმენტი, რომლის ძალითაც იგი კრედიტორს (ბანკი) უთმობს თავის მოთხოვნას მესამე პირებისადმი (დებიტორული დავალიანება) აღებული კრედიტის უზრუნველსაყოფად.

მსესხებლის მხრიდან აღებული ვალდებულების უზრუნველყოფის სამართლებრივი საფუძვლის შესაქმნელად ხელშეკრულება ცესიის შესახებ არის საკრედიტო ხელშეკრულების დამატება. ცესია შეიძლება ორი ტიპისა იყოს: მესამე მხარისადმი (დებიტორი) მოთხოვნის დათმობის შესახებ შეტყობინებით და შეტყობინების გარეშე.

5) საკუთრების უფლების გადაცემას, როგორც კრედიტის უზრუნველყოფის ფორმას, ვხვდებით იმ შემთხვევაში, როცა მოძრავი ქონება რჩება მსესხებელთან, იგი მოიხმარს მას, მაგრამ მისი საკუთრების უფლება გადაცემულია კრედიტორზე აღებული ვალდებულებების სრულად შესრულებამდე.

რა თქმა უნდა, საკუთრების უფლების ხელშეკრულების გაფორმებამდე ბანკი რწმუნდება, რომ მსესხებელი ნამდვილადაა ქონების მესაკუთრე, მაგრამ ეს არ გამოირიცხავს ყველა რისკს, ვინაიდან კრედიტორი დიდადაა დამოკიდებული იმ მსესხებლის პატიოსნებაზე, რომელთანაც რჩება ქონება. ამ რისკისაგან თავის დასაღწევად ბანკები აღნიშნული ქონების საბაზრო ღირებულებაზე მნიშვნელოვნად ნაკლებ თანხას გასცემენ კრედიტის სახით. მეორე მექანიზმი, რითაც ბანკები ახდენენ რისკის შემცირებას, არის მსესხებლის მფლობელობაში დარჩენი ქონების დაზღვევა.

ზოგადად, კრედიტის უზრუნველყოფის სხვადასხვა ფორმის დროს, რისკების შესამცირებლად ბანკები ხშირად იყენებენ როგორც დაგირავებული ქონების, ისე მსესხებლის ჯანმრთელობისა და უბედური შემთხვევისაგან დაზღვევის პრაქტიკას. დაზღვევის პოლისის ღირებულების ანაზღაურება ხდება ან ბანკის, ან მსესხებლის მიერ.

გარდა ამისა, ცალკეულ შემთხვევებში გაცემული კრედიტის უზრუნველსაყოფად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს უზრუნველყოფის არა ერთი, არამედ ერთდროულად რამდენიმე ფორმა, რასაც შერეული უზრუნველყოფა ეწოდება.

13.4. საბანკო პროცენტი და მის ღონეზე მოქმედი ფაქტორები. საპროცენტო მარჟა

პროცენტი – ესაა მოგების ნაწილი, რომელსაც მსესხებელი უხდის კრედიტორს მისგან დროებით სარგებლობაში მიღებული სასესხო კაპიტალის სანაცვლოდ. პროცენტის წყაროდ გვევლინება სასესხო კაპიტალის სამენარმეო პროცესში შექმნილი დამატებითი ღირებულება. მენარმე სუბიექტის მიერ სასესხო კაპიტალის გამოყენებით მიღებული მოგება ორ ნაწილად იყოფა: პროცენტი, რომელსაც ის იხდის სასესხო კაპიტალის სარგებლობისათვის და მოგება, რომელიც რჩება მის მფლობელობაში.

საბანკო პროცენტი არის სასესხო პროცენტის სახეობა და ჩნდება მაშინ, როცა საკრედიტო ურთიერთობების ერთ-ერთ სუბიექტს წარმოადგენს ბანკი. საბანკო პროცენტი სხვადასხვა ფორმით გვევლინება, ეს ფორმებია: სადეპოზიტო პროცენტი, პროცენტი კრედიტებზე, მათ შორის, ბანკთაშორის კრედიტებზე, პროცენტი ფასიან ქალაქებზე და ა.შ.

ჩვენი დღევანდელი რეალობისათვის საბანკო პროცენტი წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს მაკროეკონომიკურ მაჩვენებელს, რომლის სიდიდე და ცვლილება ერთნაირად მნიშვნელოვანია როგორც ბანკირებისათვის, ფინანსისტებისათვის, ინვესტორებისა და ანალიტიკოსებისათვის, ასევე მენარმეებისა და უბრალო მოქალაქეებისათვის. საქმის ასეთი ვითარება ბუნებრივია: საბანკო საპროცენტო განაკვეთი – ესაა მთავარი ფასი, ეროვნული ეკონომიკის მდგომარეობის ერთ-ერთი მთავარი მაჩვენებელი. საბანკო პროცენტი არის მაკრო- და მიკროეკონომიკის რეგულირების სისტემის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტი, რომელიც თავისი მნიშვნელობითა და სიმარტივით აღემატება ეკონომიკაზე ზემოქმედების სხვა ინსტრუმენტებს.

რა თქმა უნდა, კომერციული ბანკები თავისი ნება-სურვილით ვერ აწესებენ თავიანთი საკრედიტო პროდუქტის ფასს, ანუ მისაღები პროცენტის ოდე-